

СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ БІБЛІОТЕКИ КРЕМЕНЕЦЬКОГО ВАСИЛІАНСЬКОГО МОНАСТІРЯ ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХІХ СТОЛІТТЯ

Оксана Карліна

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк

E-mail: karlina.oxana@vnu.edu.ua

Researcher ID: 3173402/oksana-karlina

<https://orcid.org/0000-0001-8706-942X>

У статті зроблена спроба реконструювати жанровий та тематичний склад бібліотеки Кременецького василіанського монастиря, який склався на початок 1820-х років на підставі аналізу візитаційного протоколу, в якому вагому частину займає опис книжкового фонду монастирської бібліотеки. З'ясовано, що на початок ХІХ ст. у бібліотеці налічувалося 2 156 томів (1 241 твір), виданих у ХVІ – ХVІІІ ст. і до 1821 р. З них 508 творів (41%) датується другою половиною ХVІІІ ст. Наявність у бібліотеці 283 творів (23%), надрукованих у 1801 – 1821 рр., свідчить, що бібліотека продовжувала регулярно поповнюватись новими книжками. Географія видань охоплювала міста колишньої Речі Посполитої, Німеччини, Австрії, Італії, Франції, Нідерландів, а також Київ, Москву та Санкт-Петербург. Основу бібліотеки склали твори польською і латинською мовами: відповідно 640 і 440 (52% і 35%). Кириличних видань налічувалось усього 54 (4 %). Увесь книжковий фонд поділений на тематичні розділи: Святе Письмо, теологія, право (цивільне і канонічне), «книги аскетів», гомілетика, філософія, фізика і математика, хімія, географія, економіка, історія, риторика і поетика, «листи», граматики, медицина. За кількістю творів найбільшим є розділ «Історія», до якого також включені періодичні видання, які виходили у Варшаві та Вільні на початку ХІХ ст., та художня література повчального змісту. Зауважено, що в монастирській бібліотеці зберігалось чимало творів античних авторів, підручників з різних математичних дисциплін, словників, розмовників і граматик з латинської, грецької, гебрійської, польської, німецької, французької та російської мов. Зроблено висновок про те, що тематика монастирської бібліотеки у Кременці на початку ХІХ ст. відображала стан багатого духовного життя василіан, в якому тісно поєднувалися традиції Православної та Католицької Церков. Через проповідь та місіонерську діяльність василіани неодмінно поширювали й закріплювали в соціумі духовні та моральні цінності, які вони плекали в стінах монастиря. Бібліотека загалом відображала розвиток освіти, науки, мистецтва, тогочасної суспільно-політичної думки на українських землях.

Ключові слова: Унійна Церква, Волинь, Кременецький василіанський монастир, бібліотека, книжковий фонд.

Постановка проблеми. Започаткована у 1617 р. митрополитом Йосифом Веляміном Рутським реформа привела до створення в 1620-х роках оновленого Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ). Василіани відігравали важливу роль у душпастирській та освітньо-виховній діяльності, друкарстві, формуванні бібліотек, літературній та науковій творчості Унійної Церкви.

Кременецький монастир був заснований у 1633 р. волинським хорунжим Данилом Сло-Малинським і чашником Лаврентієм Древинським як православний чоловічий монастир [Бірюдіна, Довбищенко, 2005, с. 487]. При ньому діяло Богоявленське церковне братство, яке мало школу, друкарню і шпиталь. Близько 1725 р. монастир приєднався до унії. У другій половині ХVІІІ ст. василіани звели в ньому нову муровану церкву та двоповерховий корпус з келіями. У 1807 р. будівлі монастиря були віддані для потреб Волинської гімназії, а василіан переселили у католицький монастир реформатів, з якого ченців перевели у монастир того самого ордену в селі Великі Дедеркали.

Заснований у 1740-х роках монастир реформатів розташовувався у північній частині старого Кременця, на в'їзді до міста з боку Дубна [ДАВО, ф.

382, оп. 1, спр. 76, арк. 3–3 зв.]. Дещо пізніше коштом Станіслава і Гелени із Потоцьких було побудовано костел і прилеглий до нього монастирський корпус.

На початку ХІХ ст., на час проведення візитації, братія василіанського монастиря налічувала 22 особи: обов'язки суперіора виконував о. Барлаут Ясковський, пароха монастирської парафії – о. Тадеуш Ковчинський, сповідника – о. Єрофій Лісевич, різничого – о. Піус Калинович, економа – о. Макарій Зборовський; учителями парафіяльної школи при монастирі були отці Клеменс Гриневецький, Порфирій Черневич, Томаш Савицький, Януарій Дашкевич; три брати (диякон Атанасій Телешинський, Арсеній Тележинський, Гіацинт Антосевич) вчилися у Волинському лицейі, а десять новиків (тих, хто готувався до постригу) – у монастирській школі [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 27 зв. – 28]. Як бачимо, жоден із ченців не виконував обов'язки бібліотекаря, хоча можна припустити, що вони були покладені на когось із отців-учителів школи.

Як відомо, василіанські монастирі Коронної провінції, до якої належав осідок у Кременці, найбільший свій розвиток переживали у період 1743 – 1780 рр., який ще називають «золотим віком» в історії ЧСВВ [Lorens, B., 2014, s. 7]. Відтак, значного розвою

досягла й книжкова культура всієї Унійної Церкви. Монастирські бібліотеки слугували основою формування інтелектуальної культури цієї Церкви. Тому вивчення складу василіанських книгозбірень Правобережної України (терени Волині, Поділля, Київщини) залишається важливим завданням дослідників.

Джерела та література. Джерелом, на підставі якого можна спробувати реконструювати василіанську бібліотеку у Кременці, є візитаційний протокол, складений на початку XIX ст. Через неповноту збереження документ не дає можливості вказати ім'я візитатора та точний час (число, місяць і рік) проведення візитації. У переліку наявних у бібліотеці книжок до найновіших належали ті, які були видані у 1821 р., тому можна припустити, що опис монастиря, в якому складовою частиною є інформація про бібліотечний фонд, був проведений не раніше цього року.

Про джерелознавчу цінність та інформаційні можливості використання візитацій та інвентарів для дослідження монастирських книгозбірень існує чимало праць [Lorens, 2013; Lorens, 2013a; Miławicki, 2012; Miławicki, 2013; Stolarczyk, 2013; Karlina, O., Kuryliuk, A., 2021, с. 16–18]. Особливу увагу слід звернути на ґрунтовні дослідження Марії Підлипчак-Маєрович [Pidłypczak-Majerowicz, 1986; Pidłypczak-Majerowicz, 2012] та працю Валентини Лось з історії Унійної Церкви, в якій певна увага звернута й на жанровий склад монастирських бібліотек [Лось, 2013, с. 126–146]. Огляд книгозбірень бібліотек василіан Коронної провінції на 1770-ті роки зроблено у ґрунтовній роботі Беати Льюренс [Lorens, 2014, с. 393–406]. Однак інвентар бібліотеки Кременецького василіанського монастиря залишається мало відомим для науковців. Лише частково зазначений документ використаний у статті Вікторії Білик [Білик, 2005].

Мета запропонованої розвідки: реконструювати книжковий репертуар книгозбірні Кременецького василіанського монастиря перших десятиліть XIX ст. шляхом аналізу переліку книг у збереженій візитації.

Виклад основного матеріалу. У візитації список книжок починається з параграфу 15-го, названого «Бібліотека». На початку зазначено, що велика зала «на другому поверсі над трапезною, призначена для бібліотеки, [...], [має] шість подвійних вікон, книжкових шаф 12, у кожній – по 6 полиць, стіл посередині прямокутний [розміром] 6 на 2 лікті з 6 шухлядами, крісел 6» [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 5 зв.]. Далі візитатор подав каталог усіх книжок монастирської бібліотеки на 22 аркушах паперу формату in folio [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 5 зв. – 26 зв.], поділивши їх на 14 тематичних розділів. Опис книжки починається з прізвища автора (без імені, але часто з ініціалами), інколи подається лише назва книжки або прізвище перекладача замість автора (наприклад, Каєтана Нагурчевського, перекладача «*Kopotkoi geografii [...]*» (*Geografia krótka na lekcyę podzielona dla nauki młodzi [...]*, Wilno 1782) французького географа Ніколя Лангле-Дюфренуа подано як автора цього підручника) [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 16]; далі йде назва твору (переважно перші два-чотири слова), розмір книжки (in folio, in 4°, in 8°, in 12°), місце і рік видання (без зазначення друкарні чи прізвища видавця), кількість наявних примірників або томів у бібліотеці. Чимало книг не мали титульної сторінки, в таких випадках на початку опису замість автора укладач зазначав, що книжка «bez furty», а далі записував лише приблизну назву твору та кількість примірників, тому такі книжки важко атрибутовувати; зрідка документ містить інформацію про пошкодження книжки («bez końca»). Біля кожної позиції запису немає нумерації, лише пронумеровані тематичні розділи. Кириличні друки не виділені в окремий розділ, а є складовою частиною списку.

Проведений підрахунок книг, зазначених в аналізованому документі, дає підстави стверджувати, що на початку XIX ст. у бібліотеці Кременецького василіанського монастиря налічувався 1 241 твір (2 156 томів). Книги вийшли друком у XVI – XVIII ст. і на початку XIX ст. (до 1821 року включно; див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Склад бібліотеки Кременецького василіанського монастиря (за часом друку видань) [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 5 зв. – 26 зв.]

Тематичний розділ	Кількість видань						Разом	
	XVI ст.	XVII ст.	Перша половина XVIII ст.	Друга половина XVIII ст.	Почато к XIX ст.	Не вказано	твори	томи
Святе Письмо	-	5	3	6	4	3	21	43
Теологія	1	10	20	58	5	20	114	215
Право (цивільне і канонічне)	2	4	8	42	13	7	76	96
«Книжки аскетів»	1	17	18	45	4	19	104	129
Гомілетика	-	6	27	52	30	13	128	193
Філософія, фізика, математика	-	7	3	51	33		111	195
Хімія	-	-	-	1	3	-	4	10
Географія	-	1	-	7	3	1	12	23
Економіка	-	-	1	7	3	4	15	18
Історія	1	5	29	96	64	33	228	631

Риторика і поетика	9	10	32	85	88	54	278	393
«Листи»	-	1	3	14	3	6	27	30
Граматика	2	2	5	35	28	26	98	149
Медицина	-	2	5	9	2	7	25	31
<i>Разом</i>	16	70	154	508	283	210	1 241	2 156

На початку XIX ст. приблизно таку ж кількість книг мали лише бібліотеки Почаївського (2 507 книг у 1820 р.), Уманського (1 797 книг у 1819 р.) і Любарського (1 256 книг у 1832 р.) монастирів [Лось, 2013, с. 137]. Очевидно, що наявність багатих книгозбірень пояснюється тим, що у Почаївському монастирі василіани мали новіціат Руської провінції, а Уманський і Любарський монастирі славилися своїми школами.

Найбільша кількість друків бібліотеки Кременецького монастиря – 508 творів (41%) – датується другою половиною XVIII ст., що й не є дивним. Адже саме тоді ЧСВВ переживав «золоту добу» у своїй історії, яка знайшла вияв і в його видавничій та освітній діяльності. Книжок XVI ст. було дуже мало, а наявність у бібліотеці 283 творів (23%), надрукованих у 1801–1821 рр., свідчить, що в нових політичних умовах діяльності василіан бібліотека у Кременці продовжувала регулярно поповнюватись.

Географія видань була широкою: охоплювала міста колишньої Речі Посполитої, Німеччини, Австрії, Італії, Франції, Нідерландів, а також Київ, Москву та Санкт-Петербург. Однак можна помітити, що на початку XIX ст. вона звузилась: майже не було нових книг з Австрії, Франції та Італії. Переважали видання варшавських друкарень (181 твір), віленських (142), почаївської монастирської (64), краківських (60), львівських (55). Менше було видань із Вроцлава і Любліна (відповідно 24 і 22). Чимало книжок із Венеції (43) і Рима (28).

Варто зауважити, що монастирської бібліотеки не були зараховані 78 богослужбових книжок. Вони записані у візитації окремим параграфом за назвою «Церковні книжки», але без зазначення дати, розміру і, як правило, місця видання [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 3].

Основу бібліотеки василіанського монастиря у Кременці склали твори польською і латинською мовами: відповідно 640 і 440, або 52% і 35% від загальної кількості книжкового фонду. Кириличних видань налічувалось усього 54 (4%), іншими мовами (насамперед французькою та італійською) – 107 (9%). Латиномовні видання виразно домінували у розділах «Святе Письмо» і «Теологія», а польськомовні – серед проповідницької та історичної літератури

Такий склад книгозбірні за мовним критерієм відображає тривале перебування монастиря в культурному просторі Речі Посполитої. Також потрібно враховувати й кількісну перевагу західних видавництв над руськими. Крім того, василіанські друкарні основну частину своєї продукції випускали польською мовою, а серед кириличних видань переважали богослужбові видання. За перші два десятиліття XIX ст. бібліотека поповнилась кількома десятками російськомовних творів, які надійшли з друкарень Санкт-Петербурга і Москви.

У візитації перелік книжок починається з розділу

«Святе Письмо» (всього 21 позиція) [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 5 зв. – 6]. Найдавнішою книжкою у цьому розділі є видання грецького тексту Нового Завіту разом з Вульгатою 1627 р. в Женеві, яке було частиною *Biblia Sacra Hebraice, Chaldaice, Graece et Latine, Philippi II Regis Catholici Pietate et Studio ad Sacrosanctae Ecclesiae Usus, Cura Benedicti Ariae Montani, Christophorus Platinus excudebat*, (Antverpiae 1569 – 1572, 8 vol.), тобто так званої Антверпенської Поліглотти, або Королівської Біблії, підготовленої до друку за редакцією іспанського теолога і схоластичного Бенедикта Арія Монтана і виданої фламандським друкарем Христофором Плантеном у 1569 – 1572 рр. Почаївського друку була *Біблія* російською мовою (без зазначення року видання) і книжка, позначена як «*Textus Scripturae Sacrae*» (рік і місце видання не вказано). Очевидно, йдеться про «*Textus Scripturae Sacrae Veteris ac Novi Testamenti*» [Запаско, Ісаєвич, № 4173]. З нових книжок можна відмітити перше видання в Російській імперії *Нового Завіту* (Петербург, 1815) у перекладі отця-єзуїта Якуба Вуєка (1541 – 1597), підготовлене до друку Біблейським товариством.

У розділі «Теологія» викликає зацікавлення видання, записане як «*G. Diplica. Antapologia albo Apologia Smotrzyckiego. 1632*» [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 8]. Дослідники вважають, що під псевдонімом Гелазій Діпліц сховався Євстахій (Євстафій) Гізель [Довга, 2012, с. 53–68; Ганяк, 2013, с. 39–48; Ісаєвич, 1981, с. 127–128], відомий теолог-протестант, котрий ще до свого навернення на протестантизм опублікував латинською (а в 1632 р. – польською) полемічний трактат «*Антаполіогія...*», спрямований на захист православної віри від звинувачень на той час уніата Мелетія Смотрицького, висловлених ним у книжці «*Аполіогія моєї мандрівки до країн східних*», що вийшла друком польською мовою 1628 року у Львові [Melnyk, 2009, s. 224–225]. У передмові до «*prawoslawnego czytelnika narodu Rossyjskiego*» помітний вплив антитринітаріїв. Києво-Печерський архімандрит Петро Могила, якому присвячений цей твір, наказав його публічно спалити як виданий друкарнею «еретиків» у Ракові [Довга, 2012а, с. 5].

Можна звернути увагу також на полемічний твір «*Kamien Przeciwko Kamieniowi to iest Refutacya kamienia*» (Люблін, 1690) отця-єзуїта Теофіла Рутки (1622 – 1700), направлений проти твору «*Lithos albo Kamień*» (Київ, 1644), який вийшов під псевдонімом Євсей Пімін і був відповіддю на книжку «*Epanorthosis seu Perspectiva...*» (Краків, 1642) Касіяна Саковича (бл. 1576 – 1647), що містила критику Православної Церкви. Керівником авторського колективу та ініціатором твору вважають київського митрополита Петра Могили. У бібліотеці монастиря була ще одна робота Теофіла Рутки «*Goliat swoim mieczem porażony*» (Люблін, 1689) – полеміка з

Юаннікієм Галятівським щодо сходження Святого Духа. Ченці монастиря також знали історичну частину трактату *«Про сходження Святого Духа»* українського богослова Феофана Прокоповича (1681 – 1736), надруковану у перекладі латинською мовою в 1767 р. без зазначення місця видання.

У розділі «Теологія» знаходимо і *«Зерцало Богословій»* Кирила Транквіліона-Ставровельського (бл. 1581 – 1646), що є першою в Україні спробою самостійно викласти християнську догматику, спрямовану проти антитринітаріїв; ця робота не містила явних неправославних плумачень, але окремі вислови наближалися до прийнятих західною теологією термінів [Саєвич, 2002, с. 197]. Твір був уперше виданий автором у пересувній друкарні в Почаєві в 1618 р., а в бібліотеці Кременецького монастиря зберігалось почаївське видання 1790 р. (*Зерцало богословій. Трудолюбием Приснопамятнаго Пречестнаго Отца Кирила Транквиліона составленое.* [Вид. 2-е.]. Почаїв, 1790).

Без зазначення автора занотовано наявність у бібліотеці першого видання твору *«Розыск о раскольческой Брынской вере»* Димитрія (Данила Туптала, 1651 – 1709), митрополита Ростовського і Ярославського (1745 р., друкарня Києво-Печерської лаври). Це була перша книжка, направлена проти «розкольників», яка появилася у синодальний період Російської Церкви. Автор прагнув довести, що у старообрядців немає істинної віри, їхнє вчення єретичне, а справи зіпсовані марнослаством і лицемірством. Назва походить від заселеної старообрядцями місцевості Брині в Калужській губернії.

У монастирській бібліотеці було чимало катехізисів церковнослов'янською, польською і латинською мовами. До цієї групи видань належить *«Катехизм в кратце собранний»* – невелика книжка, яка була перекладом з польського *«Katechizmu krótko zbranego...»* львівського видання 1768 р. Вперше *«Катехизм»* церковнослов'янською мовою був виданий у Почаєві в 1790 р. У ньому містилось кілька уривків українською книжною мовою: тексти біблійних і церковних заповідей, перелік семи таїнств, катехітичні пісні тощо [Кисельов, 2006, с. 79–80]. Варто згадати ще стислу енциклопедію знань з унійного богослов'я та обрядовості, викладену у формі питань і відповідей, надруковану в 1722 р. у Супраслі за назвою *«Собрание припадков краткое...»*. Саме це видання зберігалось у бібліотеці Кременецького монастиря, хоча у списку книжок, очевидно, помилково зазначено Почаїв як місце друку [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 7].

Цікавим кириличним виданням є катехізис Унійної Церкви, який має заголовок *«Народовещание, или Слово к народу католическому»* (Почаїв, 1778). Його склав святий священномученик Йосафат Кунцевич, архієпископ Полоцький.

Можна звернути увагу на наявність у бібліотеці *«Сокращенного катехизиса для священнослужителей»* (Москва, 1793), укладачем якого був Платон (в миру Петро Левшин, 1737 – 1812), митрополит Московський і Коломенський.

У розділі «Теологія» також була включена збірка *«Беседы парохиялния»*, яка у перекладі василіанина

Валер'яна Сенницького (1735 – 1808) з польської на церковнослов'янську мову вийшла 1789 р. в почаївській друкарні [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 7 зв.]. У новому перекладі Юліяна Добровольського (1760 – 1825) *«з славенско-рускаго на простый и посполитый язык русский»* ця книжка за назвою *«Науки парохиялния»* була видрукована у 1794 р. також у Почаєві (у візитатії місцем друку помилково вказано Луцьк) [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 11 зв.; Кисельов, 2006, с. 81].

Тематичний розділ, названий «Книжки з права і канонічні», містить видання матеріалів ЧСВВ, Триденського собору 1545 – 1563 рр., Замойського синоду 1720 р. Тут знаходимо важливий збірник з історії унії *«Булли і бреве ...»* (Почаїв, 1767), який вирізняється обсягом і ґрунтовністю підготовки. До нього увійшли, крім папських булл і бреве, декрети Конгрегації Пропаганди Віри, королівські привілеї, що визначали права Унійної Церкви. Документи охоплювали 1458 – 1766 рр.

Основну частину розділу склали трактати з канонічного і цивільного права. Серед них була відома праця бельгійського юриста Зегера Бернгарда ван Еспена (1646 – 1728) з канонічного права і цивільного права, французького церковного історика, теолога Луї Дюпена (1657 – 1719), професора права Краківського університету Фелікса Слотвінського (1787 – 1863), який дотримувався поглядів Шарля Монтеск'є щодо поділу влади як умови демократії [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 9–9 зв.; Lityńska, 1992, s. 55–65; Szymaniec, 2012, s. 41–65]. Увагу привертає ще низка цікавих робіт: двотомне дослідження *«Prawa polityczne narodu polskiego»* (Варшава, 1787) педагога, історика Вінцентія Схшетуського (1745 – 1791), котрий був добре знайомий з ідеями Шарля Монтеск'є, Гуго Гроція, Габрієля Маблі; перше видання зnanого твору *«Наука права przyrodzonego, politycznego, ekonomiki politycznej i prawa narodów»* (Вільно, 1785) Єроніма Стройновського (1752 – 1815), професора Віленського університету, впливового представника польського фізіократизму. Ця праця упродовж кількох десятиліть була одним з основних польських підручників з права та економії.

У розділі «Книги аскетів» зібрана література переважно містичного змісту, тобто такого як, наприклад, твори іспанських містиків XVI – XVII ст.: Хуана Євсевія Ніремберзького (1595–1658), Антоніо де Гевари (1481 – 1545) – письменника-мораліста, чії твори відносять до високої класики іспанської літератури і філософії; Марії з Агреди (Марії від Ісуса) (1602 – 1665) – черниці з чину босих кармеліток, візіонерки, зарахованої до лику блаженних у Католицькій Церкві [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 9 зв. – 10].

Звертають на себе увагу два кириличні друки XVII ст.: *«Діоптра сирич Зерцало»* (без зазначення дати і місця видання) та «Іоанн Златоуст. *Беседи.* Киев 1623» [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 10, 11]. Перша робота – це переклад збірника *«Speculum exemplorum ex diversis libris in unum laboriose collectum»* церковнослов'янською мовою, який зробив ігумен Дубенського монастиря Віталій [Тимошенко, 2020, с. 436]. Цей збірник, підготовлений невідомим ченцем і виданий у Нідерландах уперше в 1481 р., містив 1200

«прикладів» для провідників та полемістів. Єзуїт Іоанн Майор (1543 – 1608) доповнив його і систематизував матеріал відповідно до релігійно-моральних і догматичних понять. Праця Іоанна Майора, яка отримала назву «*Speculum Magnum exemplorum ...*», не раз перекладалась польською мовою. У бібліотеці Кременецького монастиря також було краківське видання 1633 р. [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 10]. «*Бесіди Іоанна Златоуста на 14 послань святого апостола Павла*» (друкарня Києво-Печерської лаври, 1623) – це перше видання церковнослов'янською мовою творів Іоанна Златоуста; переклад зробив Кипріян з Острога [Кралуко, 2008, с. 137].

Також слід згадати про популярну серед вірян Унійної Церкви «*Гору Почаевську*» 1772 р. видання [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 11]. Ця невелика книжка (98 аркушів) є збіркою свідчень про чуда, що походили від Почаївської ікони Богородиці. Вона друкувалася кілька разів у XVIII ст., починаючи з 1742 р., церковнослов'янською і польською мовами. У виданні 1772 р. міститься пісня «*Пречистая Диво Мати Рускаго краю*» [Кисельов, 2006, с. 85].

Розділи «Філософія, фізика, математика» і «Географія» багаті на навчальну літературу. Можна виділити підручники з арифметики, геометрії, алгебри як польських авторів, так і у перекладах польською мовою [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 14–15 зв.]. Отці-василіани також придбали для своєї бібліотеки кілька підручників з географії, в тому силі російськомовне «*Пространное землеописание Российского государства*» (Санкт-Петербург, 1787) Йоганна Фрідріха Гакмана [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 15 зв. – 16].

У розділі «Книжки економічні, або господарські» можна зауважити цікаве видання авторства Анни Пауліни із Сапегів Яблоновської (1728 – 1800) за назвою «*Ustawy powszechne dla dóbr moich rzędców*» (Варшава, 1786). Власниця чималих земельних володінь, які склалися з 11 міст і 107 сіл, більше трьох десятків років видавала своїм управителям детальні розпорядження, які в кінці XVIII ст. двічі вийшли друком (про суспільно-політичну та економічну діяльність княжни Анни Яблоновської див.: [Mierzwiński, 1999, s. 207–219]). Вони стосувалися повинностей селян, управління маєтком, ведення обліку, агрономічних питань тощо.

Розділ «Історія» є одним з найбільших за кількістю перелічених у ньому творів. Зазначено кілька багатотомних робіт, серед яких треба назвати «*Histoire ecclesiastique*» Клода Флері (1640 – 1723) у 82-х томах, надруковану в Аусбурзі у 1758 – 1759 рр. латинською мовою [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 16]. Сам Клод Флері видав двадцять томів (Париж, 1691 – 1720), в яких історія Церкви викладена від Вознесіння Христового до 1414 р. в дусі галліканізму (особливо щодо папства); Жан Клод Фабр підготував продовження роботи Флері в шістнадцяти томах (Париж, 1722 – 1736), довівши виклад матеріалу до 1595 р.; інші автори значно збільшили обсяг цієї роботи.

Цікавим для свого часу було видання з історії Росії у п'яти томах авторства французького журналіста, історика Жана Руссе де Міссі (1686 – 1762), почесного

члена Російської Академії Наук, який мав псевдонім Іван Нестесураной (Iwan Nestesuranój), а сам твір написав на замовлення російського уряду [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 16]. Вперше ця робота у чотирьох томах вийшла в Гаазі в 1725–1726 рр. за назвою «*Записки о царствовании Петра Великого, императора России*». Вона користувалась попитом і витримала кілька перевидань різними європейськими мовами [Мезин, 2003]. Кременецькі василіани мали у своїй бібліотеці також і найновішу на той час роботу з історії Росії – перший том «*История государства Российской*» (Санкт-Петербург, 1818) Ніколая Карамзіна.

Цікавою була книжка «*Obserwacye polityczne państwa Tureckiego...*» Юзефа Мікоши (1744 – 1825), якою й сьогодні можна зачитуватися. Вона складається з розповіді автора про подорож з Варшави до Стамбула через Кам'янець-Подільський, Жванець, Хотин і Молдавію, містить опис самого Стамбула (торгівля, поліція, право, управління), двору султана і двору візира, а також становища греків, вірмен та євреїв у турецькій державі.

Бібліотеку кременецьких василіан збагачували монастиря твори з історії Польщі. Серед них можна назвати хроніку Кадлубека у польському перекладі (Ловіч, 1803), дослідження Юліана Урсина Немцевича з історії правління Сигізмунда III (Варшава, 1818 – 1819), друге видання «*Historii Królestwa Polskiego*» (Вроцлав, 1820) Єжи Самуеля Бандтке та інші [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 19 зв.]. У процесі навчання можна було використовувати кілька підручників з історії, видані для парафіяльних шкіл [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 19–19 зв.].

Вивчення античної історії та літератури забезпечувалось наявністю в бібліотеці творів римських авторів: Тита Лівія (Париж, без зазначення року), Саллюстія (Париж, 1817), Корнелія Тацита (Галле, 1817), Плінія Старшого (Ліон, 1562) [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 19–20].

У розділі «Історія» також перелічені періодичні видання, які виходили у Варшаві та Вільні: науково-літературний часопис «*Pamiętnik Warszawski*» – неофіційний орган Товариства Друзів Науки, який друкувався у Варшаві у 1815 – 1823 рр., віленський сатиричний тижневик «*Wiadomości Brukowe*» за 1817 – 1818 рр., науково-літературний журнал «*Tygodnik Wileński*» за 1815 – 1819 рр., видання якого відновив у 1815 р. Йоахім Лелевель; на його сторінках дебютували Адам Міцкевич, Юзеф Коженювський і Антоні Едвард Одинець; популярний «*Dziennik Wileński*» за 1805 – 1821 рр. (107 томів), авторами якого були, головним чином, професори Віленського університету, та інші часописи [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 19 зв. – 20].

Ще одну частину розділу «Історія» складає художня література повчального змісту. Тут знайдемо переклад популярного в XIX ст. твору П'єра Лорана де Жусьє, призначеного «для міського і сільського люду», про Сімона «*Pan Maciej z Jędrzychowa: drelicharz jarmarkowy*» (Варшава, 1819) (у польському варіанті: Мацея з Єндрихова), який мандрував по країні від ярмарку до ярмарку, намагаючись продати свій товар, і в ході цієї мандрівки він збагачувався життєвим

досвідом. Розповідь головного героя сповнена порадами і повчанням. У бібліотеці був також знаменитий роман XVIII ст. «*Les aventures de Télémaque*» («Пригоди Телемака») французького письменника і богослова Франсуа Фенелона (1651 – 1715), виданий в Парижі в 1818 р.. Запозичивши з гомерівських поем та «Неїди» не лише сюжет, але й окремі епізоди і навіть деталі, автор зумів показати французьке суспільство доби Людовіка XIV. Можна сказати, що цей твір доповнюють «*Lettres historiques et galantes*» («Історичні і галантні листи») Анни Маргарити Дюнуайє (1663 – 1719) (Амстердам, 1738). У формі вигаданого листування між двома дамами (одна мешкає в Парижі, інша – в провінції) авторка відтворила хроніку основних подій кінця правління Людовіка XIV і початку регентства.

Найбільше античної літератури занотовано у розділі «Риторика і поетика». Кременецькі василіани знали твори Гесіода, Вергілія, Горация, Овідія, Езопа, Марка Валерія Марціала в оригіналі та перекладах польською мовою [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 21–22 зв.]. З літератури другої половини XVIII – початку XIX ст. у бібліотеці були твори Вольтера, Монтеस्क'є, Жан-Жака Руссо, Йоганна Фрідріха Шиллера та інші. Книгозбірню також поповнювали виданнями окремих віршів, панегіриків, промов, пов'язаних з подіями в житті Католицької і Унійної Церков.

Розділ «Листи» включав у себе 27 видань, які у своїй назві мали слово «листи» [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 24 зв. – 25]. Наприклад, філософський роман «*Lettres persanes*» («Перські листи») Шарля Монтеस्क'є (Дрезден, 1778), «*Adele et Theodore, ou lettres sur l'education*» («Адель і Теодор, або Листи про виховання») французької письменниці Стефані Фелісіті де Жанліс (1746 – 1830) у перекладі Кароліни Червіньської (Краків, 1787), популярний прозово-віршований твір «*Lettres a Emillie sur la Mitologie*» («Листи до Емілії про міфологію») (Варшава, 1803) Шарля Демуст'є (1760 – 1801), «*Listy Imci Pana Doświadczyńskiego*» (Варшава, 1782) авторства князя Адама Казимира Чарториського (1734 – 1823).

Розділ «Грамматика» містить перелік різних словників, розмовників і граматик. Привертає увагу наявність у бібліотеці трьох видань багатомовного словника Амброзіо Калепіно (1436 – 1511), кілька видань словника Гжегожа Кнапського (Sparius) (1564 – 1638), з яких найдавніше друге (Краків, 1643), російського перекладу відомого словника Христофора Келлера (Целларія) (1638 – 1707) [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 25]. Чимало було словників, виданих на початку XIX ст.: латино-польський Єжи Козьмінського (Вільно, 1809), польсько-латино-французький Яна Літвіньського (Вільно, 1815), німецько-польсько-французький Єжи Самуїла Бандке (Вроцлав, 1820), шеститомний «*Słownik języka polskiego*» Самуєля Богуміла Лінде (Варшава, 1807 – 1814) [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 25–25 зв.]. Другу частину цього розділу займають грамматики латинської, грецької, гебрайської, польської, французької, німецької і російської мов. Серед книжок цієї тематики були широко відомі роботи Мануєля Альвареса (Почаїв, 1782), Елія Доната (Замость, 1779),

але кількісно переважали граматики, видані на початку XIX ст. Серед них згадано найпопулярніший тоді в західних губерніях Російської імперії анонімний «*Букварь для обучения юношества чтению по Россійски и по Польски [...]*» (Вільно, 1819), ґрунтовну «*Грамматика російского языка в пользу польского юношества в Волынской гимназии*» (Почаїв, 1809), підготовлену для учнів Волинської гімназії, «*Початкову грамматику латинської мови*» Кристіана Бредера (Вільно, 1821) у перекладі з німецької Домініка Шульца, тогочасного учителя Віленської гімназії та інші [ДАВО, ф. 382, оп. 1, спр. 76, арк. 25 зв. – 26].

Висновки. Аналіз книжкового репертуару книгозбірні кременецьких василіан опосередковано відзеркалює високий статус монастиря. Зазвичай у василіанських монастирях, розміщених в адміністративних центрах (а Кременець був повітовим містом і у Волинському воєводстві, і у Волинській губернії) діяли чернечі студії. Тому можна стверджувати, що Кременецький монастир слугував осередком поширення західної інтелектуальної думки.

Бібліографічна реконструкція і тематичний аналіз дозволяють визначити коло читання тогочасних насельників монастиря. Бібліотека репрезентує широке коло тематичних рубрик: Біблія латинською і польською мовами, патристика, твори з догматики і полеміки, катехізм, словники, історичні твори, художня література. Наявні у Кременці твори античних авторів представлені оригінальними зразками, тобто латинською мовою.

Книжковий репертуар Кременецького монастиря відображає ті культурні процеси, які переживав ЧСВВ у другій половині XVIII – на початку XIX ст. Василіани зуміли пристосуватися до умов і потреб часу, в яких діяли. Їхня бібліотека у Кременці багата на літературу, потрібну для шкільництва як монастирського, так і публічного, а також для проповідницької роботи. Наявність у книгозбірні друків різними мовами сприяли проникненню і взаємному збагаченню культур – руської церковної та західної латинської.

Проаналізований кількісний та якісний склад бібліотеки Кременецького василіанського монастиря на початку XIX століття засвідчує не лише про духовний та інтелектуальний рівень ченців, але й усього суспільства. Через проповідь та місіонерську практику василіани неодмінно поширювали й закріплювали в соціумі духовні та моральні цінності, які вони плекали в стінах монастиря. Тематика друкованої книжки відсвічувала стан церковного життя, тісне поєднання в ньому традицій Православної та Католицької Церков, загалом розвиток освіти, науки, мистецтва, суспільно-політичної думки на українських землях.

Для подальшого вивчення історії монастирської книгозбірні у Кременці слід продовжити архівні пошуки інвентарних описів чи списків книг, що дозволить поглибити студії книжкової культури ранньомодерного часу, реконструювати книжковий репертуар на початок 1830-х років, коли монастир був закритий, а також варто простежити, як книги з цієї бібліотеки потрапили до наукових бібліотек у сучасній Україні.

Список використаних джерел

- Lityńska, A., 1992. Poglądy społeczno-prawne Feliksa Słotwińskiego, *Zeszyty Naukowe. Akademia Ekonomiczna w Krakowie*, nr 393, s. 55–65.
- Lorens, B., 2013. Inwentarz biblioteki bazylikańskiej archimandrii w Uniowie z 1789 r., *Hereditas Monasteriorum*, vol. 2, s. 253–269.
- Lorens, B., 2013. Biblioteki w protokołach wizytacyjnych klasztorów dominikańskich diecezji kamienieckiej z 1824 roku, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, folia 146: Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, z. XI, s. 124–143.
- Lorens, B., 2014. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743 – 1780*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 560 s.
- Karlina, O., Kuryliuk, A., 2021. The Roman Catholic monasteries libraries inventories' source potential of Lutsk-Zhytomyr Diocese at the end of the XVIIIth – beginning of the XIXth century. *Східноєвропейський історичний вісник*, т. 18, с. 16–29.
- Melnyk, M., 2009. Geneza pierwszego prawosławnego katechizmu z 1645 roku, *Ars Educandi. Źródła. T.1: Studia z dziejów wychowania i kształcenia od średniowiecza do XIX wieku*, red. J. Gwioździk, Mysłowice, s. 219–232.
- Miławicki, M., 2012. Inwentarze i spisy bibliotek klasztorów dominikańskich skasowanych w guberniach zachodnich Cesarstwa Rosyjskiego w XIX w. Stan źródeł i miejsca ich przechowania, *Hereditas Monasteriorum*, vol. 1, s. 141–172.
- Mierzwiński, H., 1999. Księżna Anna Paulina z Sapiehów Jabłonowska (1728 – 1800), *Skice Podlaskie*, t. 7, s. 207–219.
- Pidtypczak-Majerowicz, M., 1986. *Bazylianie w Koronie i na Liwie: szkoły i książki w działalności zakonu*, Warszawa, Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 272 s.
- Pidtypczak-Majerowicz, M., 2009. Podręcznik wychowania bazylikańskiej młodzieży zakonnej, *Ars Educandi. Źródła. T.1: Studia z dziejów wychowania i kształcenia od średniowiecza do XIX wieku*, red. J. Gwioździk, Mysłowice: s. 208–218.
- Pidtypczak-Majerowicz, M., 2012. Książka i biblioteka bazylikańska w XVII – XVIII w. oraz wpływ kasat na stan ich zachowania i opracowania, *Hereditas Monasteriorum*, vol. 1, s. 85–97.
- Stolarczyk, T., 2011. Biblioteka kapituły kolegiackiej w Wieluniu w świetle inwentarza z 1766 roku, *Rocznik Wieluński*, t. 11, s. 47–62.
- Szymaniec, P., 2012. Hieronim Strojnowski i Feliks Słotwiński – dwa sposoby spostrzegania sprawiedliwości w sprawie narodów na przełomie XVIII i XIX wieku, *Studia Erasmiانا Wratislaviensis=Wrocławskie Studia Erazmiańskie: zeszyty naukowe studentów, doktorantów i pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego*, z. 6: *Sprawiedliwość prawa*, s. 41–65.
- Білик, В., 2005. Волинські видання в бібліотечній збірці Кременецького василіанського монастиря станом на 1823 рік, *Волинська книга: історія, дослідження, колекціонування*, Острог, вип. 1, с. 23–29.
- Бірюліна, О., Довбищенко, М., 2005. Забуті імена української історії: шляхетська родина Сло-Малинських, *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, Дрогобич, вип. 9, с. 481–502.
- Ганяк, В., 2013. До питання реконструкції життєпису автора «Антапології» (1631/1632), *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія «Історичне релігієзнавство»*, Острог, вип. 8, с. 39–48.
- Державний архів Волинської області (ДАВО), ф. 382, оп. 1, спр. 76.
- Довга, Л., 2012. Система цінностей в українській культурі XVII ст. (на прикладі теоретичної спадщини Інокентія Гізеля), Київ–Львів: Свічадо, 343 с.
- Довга, Л., 2012а. Постаць Інокентія Гізеля у контексті української культури доби бароко, *Актуальні проблеми історії, культури та практики художньої культури: Зб. наук. праць*, Київ, вип. XXIX, с. 3–10.
- Запаско, Я., Ісаєвич, Я., 1984, *Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні, [книга 2], частина 2 (1765 – 1800)*, Львів: Вища школа, 127 с.
- Ісаєвич, Я., 1981. *Преемники первпечатника*, Москва: Книга, 190 с.
- Ісаєвич, Я., 2002. *Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми*, Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 520 с.
- Кисельов, Р., 2006. Жанровий репертуар україномовних видань Почаївського Успенського монастиря XVIII – першої половини XIX століття, *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство*, вип. 1, с. 72–88.
- Кралюк, П., 2008. Кипріяні (? – † після 1623 р.), *Острозька академія XVI–XVII ст.: Енциклопедичне видання*, Острог: видавництво Національного університету «Острозька академія», с. 137–138.
- Лось, В., 2013. *Уніатська церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.: організаційна структура та культурно-релігійний аспект*, Київ: НБУВ, 300 с.
- Мезин, С., 2003. *Взгляд из Европы: французские авторы XVIII века о Петре I*, Саратов: Саратовский государственный университет, 231 с.
- Тимошенко, Л., 2020. *Руська релігійна культура Вільна (XVI – перша третина XVII ст.)*, Дрогобич: Коло, 796 с.

References

- Bilyk, V., Bilyk, V., 2005. Volynski vydannia v bibliotechnii zbirci Kremeneckoho vasylianskoho monastyria stanom na 1823 rik [Volyn editions in the library collection of the Kremenets Basilian monastery as of 1823], *Volynska ikona: istoria, doslidzhennia, kolekcionuvannia*, Ostroh, vyp. 1, s. 23–29 (in Ukrainian).
- Biriulina, O., Dovbyshchenko, M., 2005. Zabuti imena ukrainkoii istorii: shlachetska rodyna Yelo-Malynskyykh [Forgotten names of Ukrainian history: the noble family of the Yelo-Malynskys], *Drohobycky kraieznavchyy zbirnyk*, Drohobych, vyp. 9, s. 481–502 (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti (DAVO) [State Archives of Volyn Region], f. 382, op. 1, spr. 76 (in Polish).
- Dovha, L., 2012, Systema cinnostei v ukrainkii kulturii XVII st. (na prykladi teoretichnoi spadshchyny Inokentia Gizelia [The system of values in the Ukrainian culture of the XVI century (on the example of the theoretical legacy of Innocent Gisel)], Kyiv-Lviv: Svichado, 343 s. (in Ukrainian).
- Dovha, L., 2012a. Postat Inokentia Gizelia u konteksti ukrainkoii kultury doby baroko [The figure of Innocent Gisel in the context of Ukrainian culture of the Baroque period], *Aktualni problemy istorii, kultury ta praktyky khudozhnoi kultury: Zb. nauk. prac*, Kyiv, vyp. XXIX, s. 3–10 (in Ukrainian).
- Haniak, V., 2013. Do pytannia rekonstrukcii zhyttiepysu avtora «Antapologhii» (1631/1632) [On the question of reconstruction of the biography of the author of «Antapology» (1631/1632)], *Naukovi zapysky [Nacionalnoho universytetu «Ostrozka academiya»]. Seria «Istorychne relihiieznavstvo»*, Ostroh, vyp. 8, s. 39–48 (in Ukrainian).
- Isaievich, Ya., 1981. *Preiemniki pervopiechatnika* [Successors of the pioneer], Moskva: Kniga, 190 s. (in Russian).

Isaievych, Ya., 2002. *Ukrainske knyhovydannia: vytoky, rozvytok, problemy* [Ukrainian bibliography: origins, development, problems], Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha, 520 s. (in Ukrainian).

Karlina, O., Kyryliuk, A., 2021. *The Roman Catholic monasteries libraries inventories' source potential of Lutsk-Zhytomyr Diocese at the end of the XVIIIth – beginning of the XIXth century*. *Skhidnoieuropeyskiy Istorychnyi Visnyk* [East European Historical Bulletin], vol. 18, p. 16–29 (in English).

Kraliuk, P., 2008. Kypriian (? – † pislia 1623 r.) [Cyprian], *Ostrozka akademiia XVI–XVII st.: Encyklopedychne vydannia*, Ostroh: vydavnytvo Nacionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», s. 137–138 (in Ukrainian).

Kyselov, R., 2006. Zhanrovyi repertuar ukrainomovnykh vydan Pochaivskoho Uspenskoho monastyria XVIII – pershoi polovyny XIX stolittia [Genre repertoire of Ukrainian-language editions of the Pochaiv Assumption Monastery of the 18th – first half of the 19th century], *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Knyhoznavsvo, vyp. 1*, s. 72–88 (in Ukrainian).

Lityńska, A., 1992. Poglądy społeczno-prawne Feliksa Słotwińskiego, *Zeszyty Naukowe. Akademia Ekonomiczna w Krakowie*, nr 393, s. 55–65 (in Polish).

Lorens, B., 2013. Biblioteki w protokołach wizytacyjnych klasztorów dominikańskich diecezji kamienieckiej z 1824 roku, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, folia 146: Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, z. XI, s. 124–143 (in Polish).

Lorens, B., 2013. Inwentarz biblioteki bazylińskiej archimandrii w Uniowie z 1789 r., *Hereditas Monasteriorum*, vol. 2, s. 253–269 (in Polish).

Lorens, B., 2014. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743 – 1780*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 560 s. (in Polish).

Los, V., 2013. *Uniatska cerkva na Pravoberezhnii Ukraini naprykinci XVIII – pershii polovyni XIX st.: organizaciina struktura ta kulturno-relehiiniy aspekt* [Uniate Church on the Right Bank of Ukraine in the late eighteenth – first half of the nineteenth century: organizational structure and cultural and religious aspects], Kyiv: NBUV, 300 s. (in Ukrainian).

Melnyk, M., 2009. Geneza pierwszego prawosławnego katechizmu z 1645 roku, *Ars Educandi. Źródła. T.1: Studia z dziejów wychowania i kształcenia od średniowiecza do XIX wieku*, red. J. Gwioździk, Mysłówice, s. 219–232 (in Polish).

Mezin, S., 2003. *Vzgliad iz Yevropy: francuzskie avtory XVIII wieka o Petre I* [View from Europe: French authors of the 18th century about Peter I], Saratov: Saratovskii gosudarstviennyi universitet, 231 s. (in Russian).

Mierzwiński, H., 1999. Księżna Anna Paulina z Sapiechów Jabłonowska (1728 – 1800), *Skice Podlaskie*, t. 7, s. 207–219 (in Polish).

Miławicki, M., 2012. Inwentarze i spisy bibliotek klasztorów dominikańskich skasowanych w guberniach zachodnich Cesarstwa Rosyjskiego w XIX w. Stan źródeł i miejsca ich przechowania, *Hereditas Monasteriorum*, vol. 1, s. 141–172 (in Polish).

Pidtypczak-Majerowicz, M., 1986. *Bazylianie w Koronie i na Liwie: szkoły i książki w działalności zakonu*, Warszawa, Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 272 s. (in Polish).

Pidtypczak-Majerowicz, M., 2009. Podręcznik wychowania bazylińskiej młodzieży zakonnej, *Ars Educandi. Źródła. T.1: Studia z dziejów wychowania i kształcenia od średniowiecza do XIX wieku*, red. J. Gwioździk, Mysłówice: s. 208–218 (in Polish).

Pidtypczak-Majerowicz, M., 2012. Książka i biblioteka bazylińska w XVII–XVIII w. oraz wpływ kasat na stan ich zachowania i opracowania, *Hereditas Monasteriorum*, vol. 1, s. 85–97 (in Polish).

Stolarczyk, T., 2011. Biblioteka kapituły kolegiackiej w Wieluniu w świetle inwentarza z 1766 roku, *Rocznik Wieluński*, t. 11, s. 47–62 (in Polish).

Szymaniec, P., 2012. Hieronim Strojnowski i Feliks Słotwiński – dwa sposoby spostrzegania sprawiedliwości w sprawie narodów na przełomie XVIII i XIX wieku, *Studia Erasmiiana Wratislaviensia=Wrocławskie Studia Erazmiańskie: zeszyt naukowy studentów, doktorantów i pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego*, z. 6: *Sprawiedliwość prawa*, s. 41–65 (in Polish).

Tymoshenko, L., 2020. *Ruska relihiina kultura Vilna (XVI – persha tretyna XVII st.)* [Russian religious culture Vilno (XVI – the first third of the XVI century)], Drohobych, Kolo, 796 s. (in Ukrainian).

Zapasko, Ya., Isaievych, Ya., 1984, *Pamiatky knyzhkovoho mystectva. Katalog starodrukiv, vydanykh na Ukraini, [knyha 2], chastyna 2 (1765 – 1800)* [Monuments of book art. Catalog of old prints published in Ukraine, school 2, part 2 (1765 –1800)], Lviv: Vyshcha shkola, 127 s. (in Ukrainian).

Oksana Karlina

Candidate of History, Docent, Docent of the Department of the Word History, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk

THE ATTEMPT TO RECONSTRUCT THE LIBRARY OF THE KREMENETS BASILIAN MONASTERY OF THE FIRST DECADES OF THE XIX CENTURY

The article attempts to reconstruct the genre and thematic composition of the library of the Kremenets Basilian Monastery, which was formed in the early 1820s, based on an analysis of the visitation protocol, in which a significant part is a description of the monastery library. At the beginning of the XIX century, the library had 2,156 volumes (1,241 works) published in the XVI–XVIII centuries and until 1821. Of these, 508 works (41%) date from the second half of the XVIII century. The presence in the library of 283 works (23%) published in 1801–1821 indicates that the library continued to be regularly replenished with new books. The geography of the publications covered the cities of the former Polish-Lithuanian Commonwealth, Germany, Austria, Italy, France, the Netherlands, Kyiv, Moscow, and Saint Petersburg. The basis of the library were works in Polish and Latin, numbered 640 and 440, respectively (52% and 35%). There were only 54 (4%) Cyrillic editions. The entire book collection is divided into thematic sections: Holy Scripture, divinity, law (civil and canonical), "books of ascetics," homiletics, philosophy, physics and mathematics, chemistry, geography, economics, history, rhetoric and poetics, "letters," grammar, medicine. In terms of the number of works, the largest is the section "History," which includes periodicals published in Warsaw and Vilnius in the early nineteenth century and fiction of instructive content. It is noted that many works by ancient authors, textbooks in many mathematical disciplines, dictionaries, phrasebooks, and grammars in Latin, Greek, Hebrew, Polish, German, French, and Russian were kept in the monastery library. The conclusion is that the themes of the monastery library in Kremenets in the early XIXth century

reflected the state of the rich spiritual life of the Basilians, which closely combined the traditions of the Orthodox and Catholic Churches. The Basilians, through preaching and missionary activity, indeed spread and consolidated in society the spiritual and moral values that they nurtured within the walls of the monastery. The library in general, reflected the development of education, science, art, and contemporary socio-political thought in the Ukrainian lands.

Keywords: *the Uniate Church, Volyn, Kremenets Basilian Monastery, library, book collection.*